TÜRK COĞRAFYA KURUMU

TÜRK COĞRAFYA KURUMU
COĞRAFYA KURULTAYI

09-12 TEMMUZ 2002
GAZİ ÜNİVERSİTESİ / ANKARA
BİLDİRİLER

Yayına Hazırlayan
Yrd. Doç. Dr. Servet KARABAĞ

2003
Gazi kitabevi

CamScanner ile tarandı

COĞRAFYA YENİ BİR KAVRAM
YÜZEN ADALAR

*Yrd. Doç. Dr. Mustafa GİRGİN**
*Doç. Dr. İhsan BULUT***

ÖZET

Alışılmışın dışındaki özellikleri coğrafyacılar arasında çok konuşulacağa benziyor. Değişik yerlerde bilinen ve farklı bir terminolojinin de doğmasına yol açan yüzen adalar ve bulundukları göller hakkında elimizde ayrıntılı bir çalışma olmamasına rağmen, az da olsa referanslar var. Bunların Türkiye'deki dağılışı ve sayıları hakkında bilgi olmadığını dünyadaki örnekleri için de söylemek mümkün. Bingöl'deki iyi bilinen örnekle başlayan bu konu, coğrafya sözlüklerinde yeni bir madde olacak gibi görünüyor. Bu çalışmada şu ana kadar elde edebildiğimiz yüzen adalara dünyadan ve Türkiye'den örnekler verilerek, oluşumları hakkında ilk bilgilere yer verildi..

GİRİŞ

Sulak alan statüsünde olmasa da, yüzen adalar toplumun çeşitli kesimleri tarafından giderek daha fazla ilgi çeken bir peyzaj olmaya başlamıştır. Başlangıçta Bingöl-Solhan yakınlarındaki Turnalar Gölünde hareket eden adalar, yerel yöneticilerin övgüye değer çabası ve medyanın desteği ile Türkiye'ye duyurulduğu günlerde, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünden Prof. Dr. Y. Kemal Yoğurtçu'nun bildirdiğine göre; dünyadaki yüzen adalar hakkında yazacağı kitap için doküman toplayan Chet van Duzer, Bingöl'le ilgili haberlere ulaşmış ve kendisinden yardım istemiş. Prof. Yoğurtçu durumu durumu ortaya koydu-

* Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi
** Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

CamScanner ile tarandı

ğunda doğrusunu söylemek gerekirse eldeki bilgiler gazete haberlerinden öteye geçmiyordu. Çalışmaya katkı yapmak ve yüzen adaları yerinde görmek amacıyla, 23 Kasım 2001'de arazi etüdleri yapıldı. Sonunda yüzen adaların oluşumu ve Türkiye'deki diğer örnekler için yardım isteyen Chet van Duzer'a Standart dergisinin 474. sayısında yayınlanan "Yüzen Adalar" yazısı gönderildi. Diğer taraftan şimdiye dek yazılmış tez, makale ve kitapların bazılarında rastladığımız yüzen ada örneklerinde, içinde yüzen ada ve adaları bulunan göl ve bataklıkların sayısı onu buluyordu. Bunların hemen hepsinde adaların oluşumu hakkında karşılaştırma yapabileceğimiz ayrıntılar olmadan, daha çok yerel isimlere ve ekolojik özelliklere vurgu yapılmıştır

YÜZEN ADALARIN OLUŞUMU

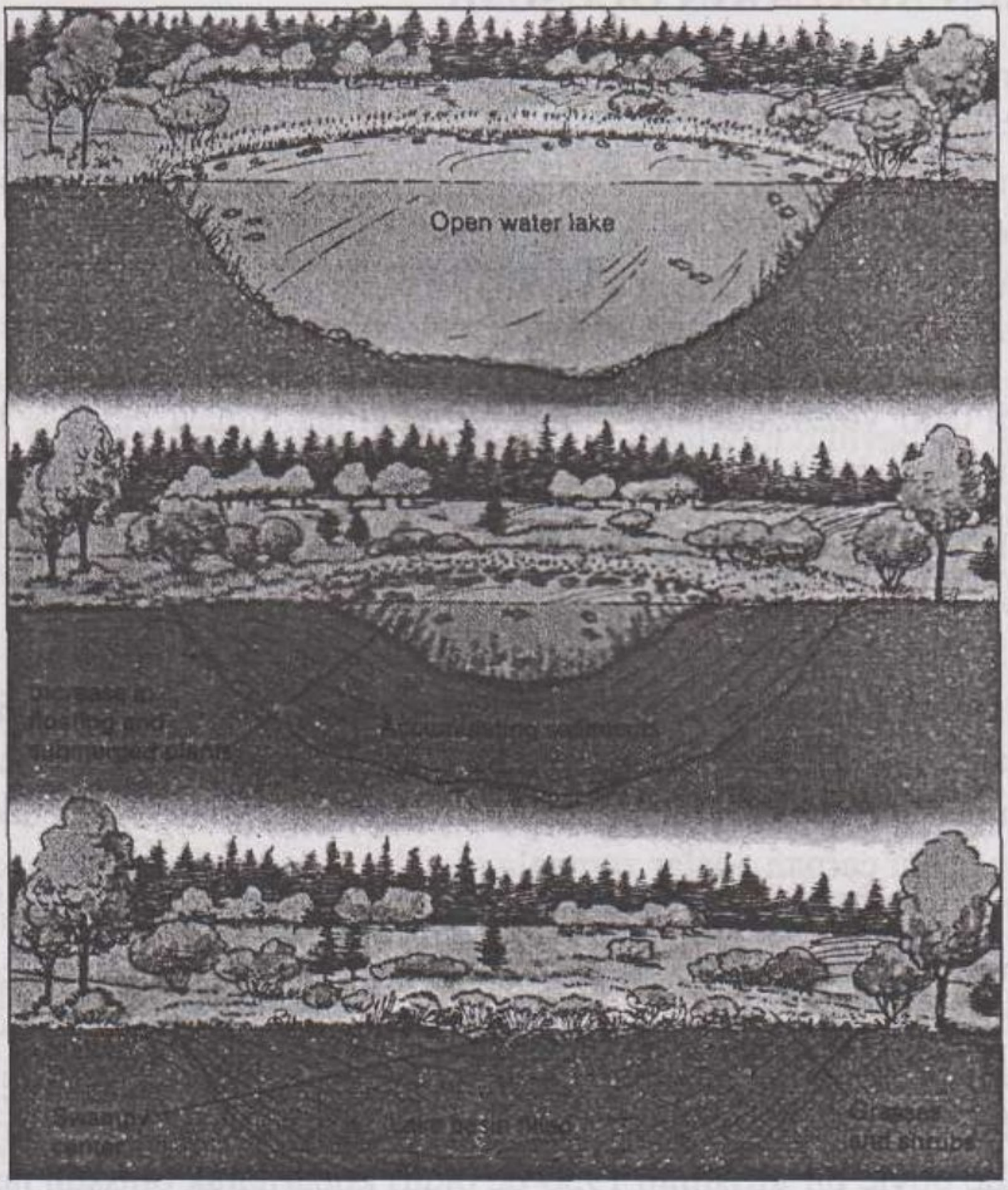
Yüzen adaların göl üzerinde hareket etmeleri ve oldukça küçük olmaları bunların "ada" olup olmadıkları şeklinde bir tartışma doğurabilir. Bilinen ada oluşumları ile en ufak bir bağlantısı olmayan ilginç örneklerin de, şekil bakımından sadece gölün üzerinde bulunmaları nedeniyle ada olarak kabul edilmeleri yerinde olur. Bunların oluşumunda doğal vejetasyonun kuvvetli bir etkisi olduğu hemen anlaşılıyor.

Bingöl'deki yüzen adaların gerek iyi tanınmış olması gerekse bu göldeki gözlemlerin yardımıyla, sığ göllerde daha kolay oluştukları yönünde bir düşünceye kapılmıştık. Sonradan C. Van Duzer'in Meksika'daki yüzen adalar için yayınlanan yazısında görüldü ki, çok derin göllerin üzerinde de yüzen adalar bulunabiliyor.

Belirlenen örnekler incelendiğinde bu adalar, bataklık ve göllerin kenarlarındaki materyallerin doldurduğu organik madde bakımından zengin kesimlerden kopan parçalardan oluşmuşlardır. Rüzgarın etkisiyle hareket eden ve birbirine ve kenarlara çarpan adalar zamanla oval bir şekil alırlar. Giderek küçülebilen adalar olduğu gibi alanını koruyanlar da vardır. İlk bakışta dolma tehlikesi gösteren bir göl olduğu anlaşılan bu tip küçük göl veya gölcüklerin çevresindeki bitki örtüsü, zamanla göl yüzeyini kaplayabiliyor. Nitekim Olur'daki Sülük gölü böyle bir ekosistem içinde adaların hareketini engellemiş durumda. Adalar ister doğal yollarla kıyılardan kaparak, isterse insan eliyle göl kenarlarından (Sülük Gölünde böyle bir girişimin 1950'de oldu) koparılarak oluşsun hepsinde ortak olan şey, ada şekillerinin giderek oval bir biçim almasıdır. Hareket ettiklerinde hem göl kıyısına hem de birbirlerine çarpmalarından dolayı bu şekli almaları doğal gözüküyor.

CamScanner ile tarandı

Üzerinde durulması gereken diğer bir husus, göldeki adaların şekillerinin bozulması ve sayılarının sabit kalmamasıdır. Doğrusunu söylemek gerekirse bunların geçmiş yıllardaki durumları hakkında elimizde sağlıklı bilgiler yok. Ne yazık ki yakın bir gelecekte hangi yüzen adaların görülebileceği kuşkuludur. Ülke genelinde bir yüzen adalar tablosu çıkarmak için bu çalışma yeterli değildir. Fakat böyle çok hızlı değişen özellikleri olduğu sürece bunların tehdit altındaki benzerleri gibi, ayrıntılarına giremeden yok olmalarına tanıklık edeceğiz. Buradaki en büyük tehdit, adaları görmek için gelenlerin kontrolsüz bir ziyaret ötesinde attıkları her adımda çevrede gözle görünür izler bırakması. En başta, göl suyuna yaklaşabilmek için döşenen taş döşenmiş patikalar ve adalar çıkmak için kendi kendine oluşmuş iskele doğal yapıyı hızla değiştirmektedir. Bu değişimi Bingöl yüzen adalarında gün içinde gözlemlemek mümkündür.

ŞEKİL 1: *Göl ekosisteminin zamanla dolarak bataklık ve turbalıklara dönüşmesi (Christofferson, 1995:612).*

CamScanner ile tarandı

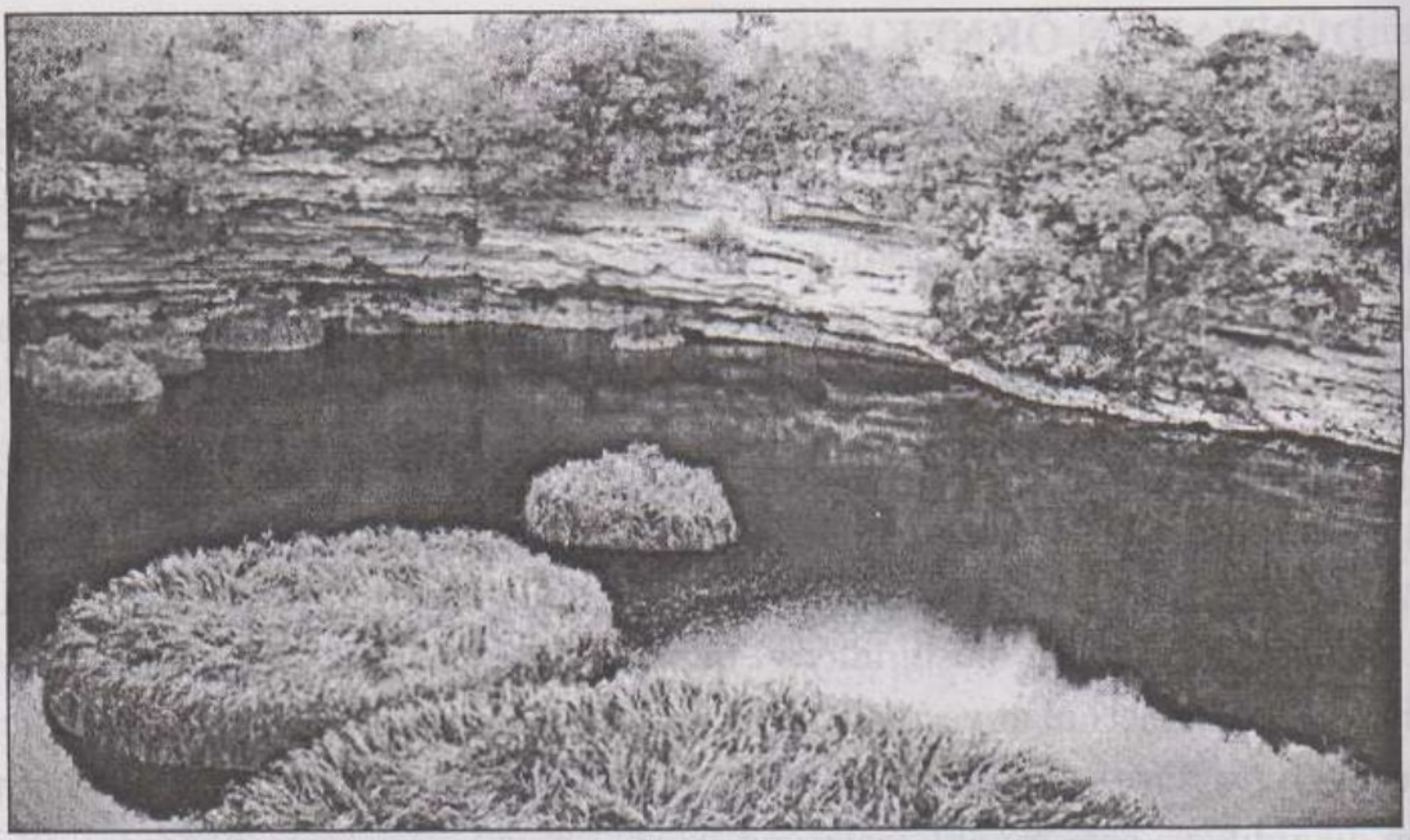
DÜNYADAN ÖRNEKLER

Dünyadaki yüzen adaların dağılışı hakkında belirleyici olabilecek bir model geliştirmek bu aşamada mümkün olmamıştır. Coğrafya ve gezi konularının ele alındığı popüler dergilerde gördüğümüz birkaç yüzen ada oluşumu hemen hemen aynı düzendedir. Adaların tamamen doğal süreçlerle oluşmuş örnekleri yanında, yapay olanları da vardır.

Burma'daki Ingle gölü, kıyılarındaki kazıklı evlerde yaşayan halkının tarım yaptıkları yüzen bahçeleriyle ünlüdür. İntha'lı kadınların üzerinde çiçek, domates, salatalık, fasulye, lahana ve patlıcan yetiştirdikleri yüzen bahçeler çok uzun süren uğraşlar sonunda oluşturuluyor. İntha dilinde "kyupaw" denilen adalar, su içinde uzun kökleri olan ve zamanla sıkılaşıp birbirine iyice tutunan bitkilerden oluşuyor. Burada yaşayanların adaları biraz daha sağlamlaştırmak için göl dibinden çıkardıkları çamuru eklemelerinin de rolü büyük. Adaların rüzgardan etkilenmemesi için bambu kazıklarla göl dibine bağlandığı da oluyor. İstendiğinde hareket edebilmesi yüzen bahçeleri yapmak için zamanı olmayan çiftçiler, ihtiyacı kadar hazır bahçe satın alabilirler. Bu işi yapıp pazarlayanlardan alınan adalar bir motora bağlanıp istenen yere yüzdürerek götürülebiliyor (Keribar, 1997:58).

Meksika'nın KD'sunda Tamaulipas eyaletinin küçük Aldama kasabası yakınında dolinlerdeki yüzen adalar ise tamamen doğal yollardan oluşmuştur. Buradaki dünyanın bilinen en derin (305 m.) kuyu dolinlerini dolduran suyun üzerinde 15 yüzen ada vardır. Buradaki dolinlerden biri Zacaton olarak adlandırılmıştır. Daire biçimindeki çukurluğun çapı 100 m.yi, kenarlarındaki yamaçların yüksekliği 20 m. yi geçer. 15 yüzen adanın çapları 3-10 m. arasında değişir. Bu adaların üzerindeki bitkilerin çoğunluğu kuşlar tarafından taşınmış. Rüzgarın etkisiyle yüzen adalar sık sık birbirlerine çarpıyorlar (Duzer, 2001).

CamScanner ile tarandı

FOTOĞRAF 1: Meksika'daki Zacaton yüzen adalarının bulunduğu göl çanağı

FOTOĞRAF 2: Meksika Zacaton yüzen adaları

İtalya Lago della Regina yöresinde 1671'de bir din adamı tarafından belirlenen ve 1684 ve 1830'da yeniden ele alınan yüzen adalar; yine İtalya'daki Albule near Tivoli yöresinde 1753, 1857 ve 1889'da incelenen örneklerle beraber bilinen ilk bilimsel referanslardır (Duzer, 2001).

CamScanner ile tarandı

TÜRKİYE'DEN ÖRNEKLER

Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğüne (1993) göre; sazlıklarda ot ve kamış köklerinin su üzerinde birbirine sarılmasından oluşan yassı, yüzen parçalara Kayseri-İncesu ve Afyonkarahisar-Dinar'da "hopal", Denizli-Çivril'de "hopa" denilmektedir. Türkiye'deki örnekleri ele alırken değinileceği gibi bunların yöreden yöreye değişen isimlerle anıldığı görülmektedir. En çok bilindiği şekliyle "yüzen ada", "gezen ada", "saz ada", "hopak" ve "sazak" dışında adaları olan göller için "adalı göl" adları verilmiştir.

Türkiye'ki yüzen adaları olan göl ve bataklıklar, eskiden beri bulunmakla birlikte, Bingöl'dekilerin medyanın da desteğiyle tanınmasından sonra daha çok gündeme gelmeye başlamışlardır. Bugüne kadar çeşitli kaynaklarda adı geçen yüzen adalı göller şunlardır;

- Bingöl Solhan Hazarşah Köyü Turnalar Gölü
- Erzurum Olur Ormanağzı Köyü Sülük Gölü
- Adıyaman Çelikhan Çat Barajı Sazlıca Gölü
- Kayseri Sultansazlığı
- Denizli Çivril Işıklı Gölü
- Akşehir Gölü
- Eber Gölü
- İçel Gülnar Demirözü Köyü Adalı Göl

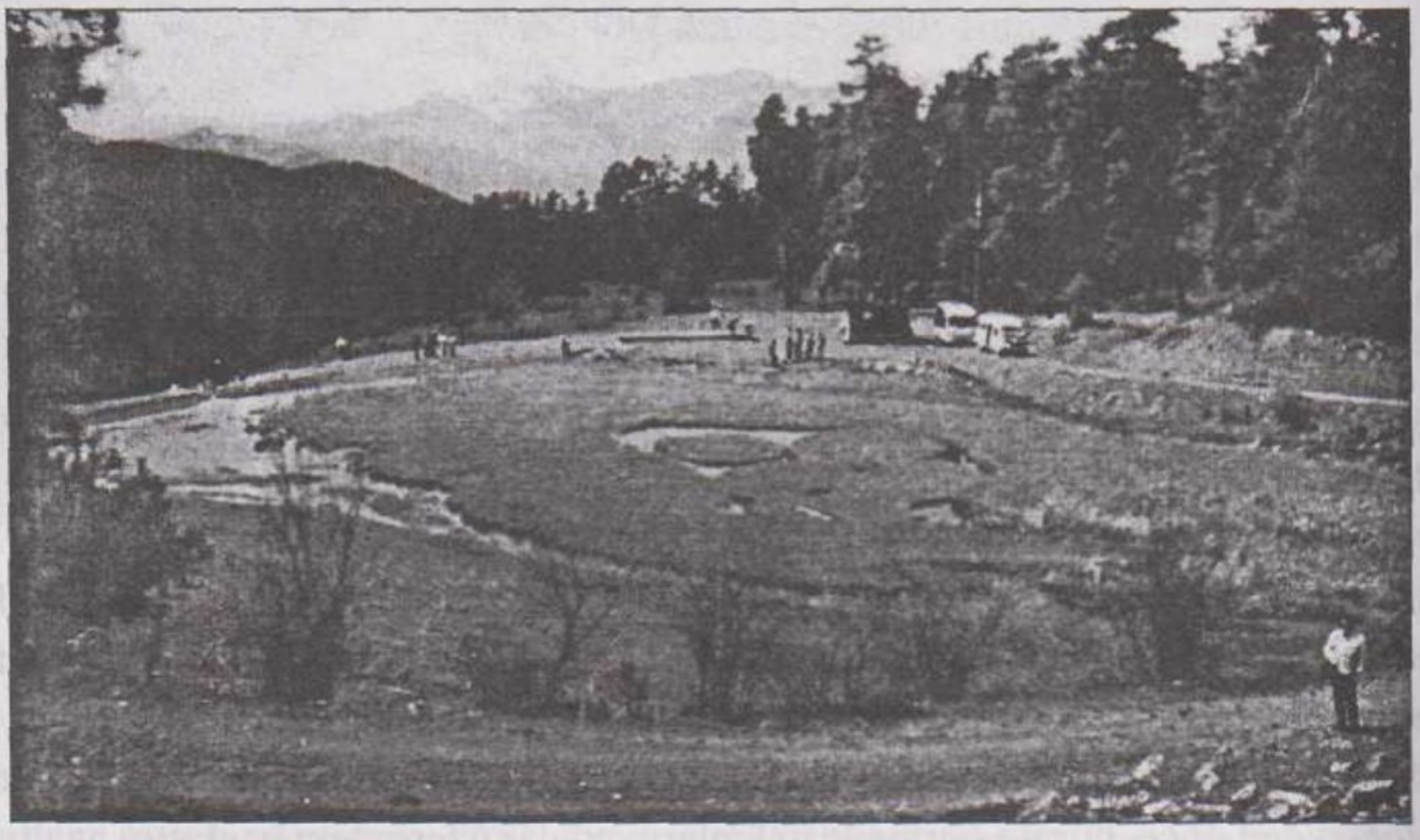
Bingöl yakınlarındaki üzerinde üç yüzen adanın bulunduğu Turnalar gölü bir heyelan gölüdür. Bingöl-Muş karayolunun 47. km.sinden ayrıldıktan sonra beş km.lik tali bir yolla ulaşılan göl yaklaşık 1400. m.de yer almaktadır. Göl alanı vaktiyle 2000 m.kare yer kaplarken bugün 500 .m.kareye kadar düşmüştür. Fotoğrafta da görüldüğü gibi; üç adanın dışında göl kenarını çevreleyen bataklık kısımlarda yakın bir gelecekte koparak ada olabilecek kesimler bulunmaktadır. Çevredeki ot biçilen alanlardan ve tahrip edilen meşeliklerden gelen materyaller göl kenarlarında doldurmaya başlamış ve göl alanı daralmıştır. Hemen yakındaki mezraada yaşayan halkın ölçümlerine göre derinliği 9 m. olan göldeki adaların alanı 20-25 m.kare, kalınlıkları ise bir m.den biraz fazladır. Çevredeki batak alanlarıyla birlikte toplam alanı 3000 m.kareyi bulan bu arazide, hem gölün hem de yüzen adaların korunması için etkili bir planın uygulanması gerekir. Herşeyden önce, burayı görmeye gelenlerin adalar üzerindeki baskısını azaltmak amacıyla, gezi periyodu iki saati aşmamalı, bir saatlik bir ara verdikten sonra ve

CamScanner ile tarandı

Erzurum-Olur ilçe sınırları içindeki Ormanağzı köyüne 13 km. uzaklıkta ve yaklaşık 1600 m. yükseklikteki 600 m. kare büyüklüğündeki geçmişte yüzen adaları olan fakat bugün aşırı gelişen otlar yüzünden gölün ortasında sabitlenmiş olan adalar hareket edemez olmuşlardır. Gölün kenarlarında ağaçların kesilmesi ve yol hafriyatı yüzünden çevreden gelen molozların doldurmasıyla alanı sürekli daralmaya başlamıştır. Muhtarlık Bingöl'deki gelişmelerin verdiği heyecanla gölü kurtarmak için göl çanağında hafriyat yapmışlar fakat beklenmedik şekilde otlar daha fazla büyüyünce vazgeçilmiştir. Gölün yan tarafında sarıçamların arasında büyük ve küçük baş hayvanlar için yapılmış olan ahırın atıklarının göl suyunun sıcaklığını hissedilir derecede yükseltmesinin göl içindeki bitkilerin çoğalmasını sağlamış olabilir.

TABLO 1: Turnalar ve Sülük Göllerinin Fiziksel Özellikleri.

GÖLÜN ADI	TURNALAR	SÜLÜK
YÜKSEKLİK	1400 m.	1600 m.
DERİNLİK	9 m.	7 m.
ADA SAYIS	3	4
GÖL ALANI	500 m.kare	700 m.kare
EKOSİSTEM	ANTROPOJEN	SARIÇAM

FOTOĞRAF 4: *Olur Ormanağzı Köyündeki Sülük Gölü.*

CamScanner ile tarandı

Adıyaman yakınlarındaki Çat barajı eski bir göl çanağıyken 1997 yılından itibaren baraj gölüne dönüştürülmüş bir depresyondur. Abdülharap çukurluğu olarak bilinen bu çanak içindeki baraj gölünde, suların kabardığı devrede yüzen adalar ortaya çıkmakta ve burada balıkçılıkla geçimini sağlayanların ifadesiyle; "adalar hareket ettiğinde balıkları kaçırıp, ağlara zarar verdiği için DSİ bu adaları zincirle bağlayıp sabitlemelidir"(NTVMSNBC). Çat barajındaki yüzen adaların sayısı yıldan yıla değişmekte, bazı yıllar birkaçı üzerinde hayvan sürüleri otlamak için bırakılmakta, en büyüğünün üzerinde ise çocuklar futbol oynayacak kadar geniş alan bulabilmektedir.

FOTOĞRAF 5: *Adıyaman Çat Barajı Gölündeki Yüzen Adalar.*

Bataklıklar yüzen adaların oluşumu için elverişli yerlerdir. Avrupa'da Ems ve Elbe gibi nehirlerin ağız kısımlarındaki bataklık oluşumları için 50 yıl gibi kısa sayılabilecek bir dönemde beklenmedik şekilde hızla değişime uğrayıp tanınamaz hale geldiğine bakılırsa (Kaiser, 1970:36), böyle ortamlarda yeni yüzen adaların oluşacağı gibi, mevcut adalar da hızla yok olabilirler. Bu gruba girer mi bilinmez ama, Kayseri Sultansazlığı'ndaki gölcüklerde bir köşeden diğerine sürüklenerek yüzen saz adaları vardır (Özesmi vd, 1993:281). Buradaki tatlı su ekosisteminde saz kolanilerinin oluşturduğu irili ufaklı birçok ada vardır. Su yü-

CamScanner ile tarandı

zeyinde yer değiştirebilen adalar arasında kanallar şeklinde sığ göl sularında, altı düz ve geniş bataklık kayıkları uzun bir sırıkla itilerek hareket ettiriliyor (Tüzün, 1996:95).

Işıklı Gölünün değişik kesimlerinde "hopa" denilen saz ve ot köklerinden meydana gelen, kuvvetli rüzgarlarda yer değiştirebilen bitki adacıklarının varlığı oldukça ilginç bulunmuştur. Hopalar, gölde yaşayan kuşlar ve balıklar için ideal bir üreme ve barınma ortamı sağlamışlardır (Ceylan, 1998:204).

Eber Gölünde uzun sürede birikmiş kamış köklerinden oluşan yüzen adalara "kopak" denilmektedir. Kopaklar o kadar sık ve kalın ki, üzerinde rahatça dolaşılabiliyor. Avcılar salları ile avladıkları balıkları bu yüzer adaların üzerinde yaktıkları ateşte pişiriyorlar (Bingöl, 2002:98).

TURİZM

Bugüne kadar gidip görme fırsatı bulduğumuz ve çeşitli kaynaklardan elimize geçen yüzen adalarla ilgili bilgiler sembol olabilecek bir peyzaj olmaları bakımından bağlı oldukları yerler için iyi birer örnektir. Köy, kasaba ve şehirlerimizin birçoğunda özgün sembollerin arandığı günümüzde bu imkanı değerlendirmek gerekir. Kendini hem ulusal hem de uluslar arası düzeyde tanıtma çabası içindeki yerlerin bu sorununu, yüzen adaları kullanarak ucuz ve kalıcı tanıtımlar yapılabilir. Bütün bu çalışmalar yapılırken yeni iş alanı ve işgücü yerleştirme mümkün olacaktır. Benzer doğal mirasları ulusal düzeyde turistik bir kaynak olarak değerlendirip diğer yerlere örnek olabiliriz. Son zamanlarda artan bir ilgiyle karşılaşan doğa projelerine bilimsel destek verilmiş olur. Halkın turizm etkinliklerine yatkınlığını bu yolla artırabiliriz.

KAYNAKÇA

BİNGÖL, M. H., 2002. "Afyonkarahisar" . Skylife Dergisi, S. 5, s.88-98, İstanbul.

CEYLAN, M. A., 1998. Bakłan-Çivril Havzası ve Yakın Çevresinin Hidrojeomorfolojik Etüdü (yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniv., Sos. Bil. Ens., İstanbul.

CHRİSTOFFERSON, R.W., 1994. Geosystems. Macmillan College Publishing Company, New Jersey.

CamScanner ile tarandı

DUZER, C.V., 2001. "Preliminary Note on the Floating Islands of Zacaton Sinkhole, Mexico. Aquaphyte Online. A Newsletter abaut Aquatic, Wetland and Invasive Plants, Florida.

http://plants.ifas.ufl.edu/aq-w01-2.html

GİRGİN, M.,-BULUT, İ., 2001. "Yüzen Adalar". TSE Standart Der., S. 474, s. 42-47, Ankara.

KAİSER, S.,-OSTERMANN, W., 1970. Fahr mit in die Welt I. Band Deutschland (4.Baskı), Münih.

KERİBAR, İ., 1997. Ingle Gölü. Atlas Dergisi S. 47, s.54-63, İstanbul.

http://www.ntvmsnbc.com/search/res_sec.asp?ps=AN&erb=WEA

ÖZESMİ, U.,-SOMUNCU, M.,-TUNCEL, H., 1993. "Sultansazlığı Ekosistemi". Ankara Üniv., Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi S. 2, s.275-289, Ankara.

TDK, 1993. Derleme Sözlüğü (2. Baskı). Atatürk Kültür-Dil ve Tarih Yük. Kur., TDK Yay., S.211/7, Ankara Üniv. Basımevi, Ankara.

TÜZÜN, O., 1996. "Sultansazlığı" Atlas Dergisi S. 37, s.94-107, İstanbul.

CamScanner ile tarandı